

STAROŚĆ W (WIELKIM) MIĘŚCIE

Jolanta Klimczak
Dorota Nowalska-Kapuścik

Jolanta Klimczak

Dorota Nowalska-Kapuścik

STAROŚĆ

w (wielkim) mieście

© Copyright by
Autorki: dr Jolanta Klimczak, dr Dorota Nowalska-Kapuścik
& e-bookowo 2018

Uniwersytet Śląski, Instytut Socjologii, Katowice 2018

Recenzentka: dr Iza Desperak

Projekt okładki:
e-bookowo

ISBN e-book 978-83-8166-001-3

Wydawca: Wydawnictwo internetowe e-bookowo
www.e-bookowo.pl
Kontakt: wydawnictwo@e-bookowo.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone.
Kopiowanie, rozpowszechnianie części lub całości
bez zgody wydawcy zabronione
Wydanie I 2018

Spis treści

Słowo wstępne	6
CZĘŚĆ 1. Starość z perspektywy miasta	7
1. Miasto przyjazne starzeniu się: globalne wyzwania i lokalne działania	8
2. Senioralna polityka lokalna: między teorią a praktyką	13
CZĘŚĆ II. Starość z perspektywy dzielnicy	48
1. Bogucice - nasz dom. Wprowadzenie do tematu badań	49
2. Założenia metodologiczne	51
3. Charakterystyka respondentów	54
4. Zasoby – potrzeby – wyzwania	61
5. Praktyki dyskryminacyjne w doświadczeniu osób starszych	91
6. Wstępne wnioski z badań	95
CZĘŚĆ III. Płeć starości w miejscu zamieszkania	97
1. Starość kobiet vs starość mężczyzn. Uzasadnienia teoretyczne	98
2. Profil społeczno demograficzny kobiet i mężczyzn	99
3. Kobięca i męska perspektywa życia w dzielnicy	105
Wstępne wnioski i rekomendacje	113
Podsumowanie końcowe i wnioski z badań	117
Bibliografia	121
ANEKS	124

*Dodać życia do lat, które zostały
dodane do życia”¹*

¹ Szatur-Jaworska 2013: 12

Słowo wstępne

Przedstawiamy raport z badań poświęcony opiniom senierek i seniorów na temat ich potrzeb i zasobów w miejscu zamieszkania. *Spiritus movens* tego przedsięwzięcia badawczego była Janina Piwowarczyk- prezeska stowarzyszenia „Nasze Osiedle Ścigały” w Katowicach. Z jej inicjatywy i z Jej wsparciem podjęliśmy się zorganizowania i przeprowadzenia badań oraz przygotowania wstępnego raportu o potrzebach i zasobach osób starszych w jednym z rejonów miasta objętych planem rewitalizacji, starych Bogucicach. Społeczny i polityczny odzew na upublicznione rezultaty badań zmotywował nas do eksploracji szans i barier aktywności osób starszych także w innych dzielnicach Katowic oraz do przyjrzenia się instytucjonalnym i kulturowym mechanizmom kształtowania polityk miejskich „przyjaznych starości”. W efekcie tych działań powstała właśnie prezentowana książka.

W trwającej wielu miesięcy pracy badawczej mogliśmy liczyć na zaangażowanie i pomoc studentek i studentów Instytutu Socjologii, zwłaszcza Teresy Krzemińskiej, członkiń stowarzyszenia „Nasze Osiedle Ścigały”, nieformalnych liderek bogucickiej społeczności lokalnej, dyrekcji Miejskiego Domu kultury w Bogucicach, Agaty Kłyszewskiej z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz wielu innych osób, które *pro bono* poświęciły swój czas, wiedzę i życzliwość. W tym miejscu wszystkim Im dziękujemy!

Dziękujemy także naszym rozmówczyniom i rozmówcom, uczestniczkom i uczestnikom wywiadów indywidualnych i grupowych, za udział w realizacji tego projektu badawczego oraz okazane zaufanie i otwartość.

I na koniec, last but not least, kierujemy podziękowania do Recenzentki, której wnikliwe uwagi i sugestie okazały się dla nas niezwykle pomocne.

dr Jolanta Klimczak, dr Dorota Nowalska-Kapuścik

CZĘŚĆ 1.
Starość z perspektywy miasta

1. Miasto przyjazne starzeniu się: globalne wyzwania i lokalne działania

Demograficzne starzenie się społeczeństw jest procesem, który zmienia i zmieniać będzie nie tylko struktury społeczne, ale także inne wymiary życia społeczeństw. Już teraz osoby starsze stanowią 12% populacji globalnej, a szacuje się, że w 2050r stanowiąc będą 22% (www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health). Z tych powodów starość, starzenie się i życie osób starszych w społeczeństwie nie jest tylko przedmiotem zainteresowania gerontologii, geriatry czy socjologii starości, ale jest kwestią polityczną. Już w 1982r na pierwszym Światowym Zgromadzeniu w Sprawie Starzenia się (w Wiedniu) przyjęto „Międzynarodowy plan działania w sprawie starzenia się”, w którym apelowano m.in. o godność i równość wszystkich grup wiekowych, o solidarność międzypokoleniową, o włączanie osób starszych do tworzenia i realizacji programów społecznych” (Szatur-Jaworska 2013:12). Dwadzieścia lat później, w Madrycie, na drugim Światowym Zgromadzeniu w Sprawie Starzenia się przyjęto deklarację o eliminowaniu wszelkich form dyskryminacji, w tym także ze względu na wiek (ageizmu) i włączeniu do ekonomicznych i społecznych strategii kwestii starzenia się społeczeństwa (Szatur-Jaworska 2013:14). A Europejska Komisja Gospodarcza ONZ przyjęła „Regionalną strategię wdrażania międzynarodowego planu działania w sprawie starzenia się” i rekomendowała włączenie do wszystkich polityk perspektywy *mainstreaming ageing* (Szatur- Jaworska 2013: 15).

Aksjologicznym fundamentem postulowanych i wdrażanych projektów mają być rekomendowane w 1991 przez ONZ „Zasady działania na rzecz osób starszych” (Szatur- Jaworska 2013: 12- 13), za podstawowe prawa uznające:

NIEZALEZNOŚĆ
UCZESTNISTWO.
OPIEKĘ
SAMOREALIZACJĘ
GODNOŚĆ

Mainstreaming agieng odnieść można do trzech rodzajów polityk publicznych:

Polityki wobec starzenia się ludności, czyli działań państwa podejmo-

wanych świadomie, w wielu obszarach i dziedzinach (gospodarki, infrastruktury, migracji) jako reakcję na zmiany demograficzne;

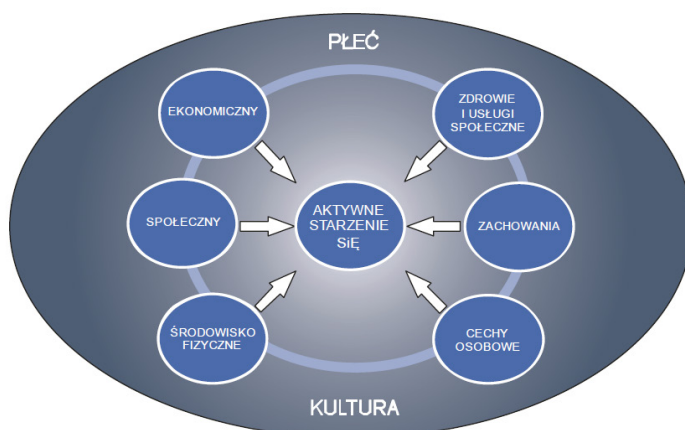
Polityki wobec ludzi starszych, a więc rozpoznawania potrzeb i problemów konkretnych zbiorowości osób starszych i reagowania na nie w danym miejscu i czasie;

Polityki wobec starości, rozumianej jako długookresowego projektu przygotowywania się do ostatniej fazy życia i uznawania jej za równie wartościową jak wcześniejsze, nie tylko przez pokolenie starsze, ale i przez pozostałe, młodsze pokolenia (Szatur-Jaworska 2013: 9-10).

Polityki te realizowane są na wielu poziomach życia społecznego, a ich zakres i skuteczność warunkują różne czynniki. Jednym z nich są globalne procesy urbanizacji, czyniące z miasta dominujące środowisko zamieszkania dla 54% ludności świata, (przewiduje się, że w 2050 będzie to 66%), (UN DESA 2014). Z tych powodów jedną z istotnych kwestii staje się tworzenie i wdrażanie polityk służących budowaniu „społeczności przyjaznej starzeniu się” rozumianej jako ta, w której optymalizuje się szanse „na zdrowie, uczestnictwo i bezpieczeństwo w celu poprawy jakości życia w miarę starzenia się ludzi (WHO 2007: 1), ze szczególnym udziałem właśnie miasta jako rodzaju „zbiorowości społecznej skupiającej znaczną liczbę ludzi na określonym terenie, wyróżniającej się heterogeniczną strukturą i zróżnicowanymi stylami życia swoich członków. [w której - JK] Substrat materialny zorganizowanego życia w mieście tworzy zabudowa architektoniczna i urbanistyczna oraz rozbudowana infrastruktura usługowa” (Misiak 1999: 228).

Idea miasta przyjaznego starzeniu się sięga do koncepcji, wykraczającej poza wąską perspektywę postrzegania senioralnej aktywności przez pryzmat fizycznej sprawności czy udziału w rynku pracy, obejmuje bowiem uczestnictwo „w życiu społecznym, gospodarczym, kulturalnym, duchowym i obywatelskim” (WHO 2002: 12).

Rys. 1:
Uwarunkowania aktywnego starzenia się

Źródło: WHO 2002: 12 za: Maria Zrałek „Kształtowanie środowiska zamieszkania sprzyjającego aktywności osób starszych – aspekty międzynarodowe” 2014:104

Idea ta wskazuje także na miejskie środowisko mieszkalne jako odpowiedzialne za jakość życia osób starszych i stwarzanie warunków umożliwiających (tak rozumiane) aktywne starzenie się, jest ono bowiem „zbiorem obiektów oddziałujących aktywnie na ludzką świadomość, należących do wzajemnie współzależnych płaszczyzn: materialno-przestrzennej, zbiorowości oraz kultury i systemów wartości” (Majer 2010: 137). I to takie jego składowe jak transport, mieszkalnictwo, partycypacja społeczna, szacunek i inkluzja społeczna, zatrudnienie, komunikacja i informacja, wsparcie społeczności i usługi zdrowotne, przestrzenie publiczne i budynki znajdują się na liście wskazań dla Miast Przyjaznych Starzeniu, stworzonej przez osoby starsze (WHO 2007: 9).

Rys. 2: Obszary tematyczne Miasta Przyjaznego Wiekowi

Obszary tematyczne Miasta Przyjaznego Wiekowi

Źródło: Global Age-friendly Cities: A Guide 2007, za: Maria Zralek „Kształtowanie środowiska zamieszkania sprzyjającego aktywności osób starszych – aspekty międzynarodowe” 2014: 120

Miasta przyjazne starzeniu się mają eliminować zjawiska utrudniające aktywne starzenie się oraz stwarzać przyjazne warunki do życia poprzez włączenie do swoich polityk lokalnych kilku fundamentalnych perspektyw:

1. Obywatelstwa: rozumianego – za Henri Lefebvrem - jako prawo do korzystania z miasta i wszystkiego tego, co wiąże się z miejskim życiem, tych którzy są mieszkańcami; bez limitowania dostępu do zasobów w imię wskaźników makroekonomicznych i presji podmiotów biznesowych (deweloperów), bez redukcji życia w mieście do działalności gospodarczej i stawiania wartości wymiennej nad użytkową (Painter 2005:9);
2. Ciała: rozumianego jako zmiennego w czasie, poddanego cyklom życia, tracącego swoją sprawność i siłę, chorującego krótko i przewlekłe, które w tej swojej zmienności, zróżnicowane nie tylko wiekiem, ale i płcią, powinno być wolne od „geografii przemocy i strachu” (Tonkiss 2005: 94-95); od funkcjonalnych i przestrzennych wykluczeń i opresji, od patologizacji ufundowanej na czynieniu normą czy to Corbusierowskiego Modulora (Elber 2009:38).

- czy młodego robotnika/menedżera IT;
3. Cyklów życia: rozumianych jako następujące po sobie fazy biopsychiczne i społeczno-kulturowe, związane z nimi konfiguracje i ekspozycje ról oraz wielość i zmienność praktyk im towarzysząca w ramach elastycznych przestrzeni w miejscu zamieszkania;
 4. Partycypacji- rozumianej jako upodmiotowienie osób starszych i włączenie jako aktorów społecznych w procesy nie tylko doradcze, ale i decyzyjne różnych obszarów polityki miejskiej, np. rewitalizacji (Phillipson 2011:287).

Międzynarodową Sieć Miast i Gmin Przyjaznych Starzeniu (The WHO Global Age-friendly Cities and Communities Network) tworzy 705 miast i społeczności w 39 krajach, obejmujących ponad 210 milionów ludzi na całym świecie (WHO Age-Friendly World 2018). Ta utworzona w 2010 roku przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) platforma międzynarodowej współpracy i wsparcia zrzesza te organizacje i społeczności, które chcą realizować postulowane przez Sieć idee, co nie oznacza, że już to robią, a jeśli to robią, to nie znaczy, że czynią to w ten sam sposób i w tym samym zakresie. Zarówno problemy osób starszych, doświadczanie wieku, jak i lokalne warunki życia miejskiego, zróżnicowane są kulturowo a zatem to kontekst i specyfika dominujących problemów, decyduje o podejmowanych działaniach. Największe zainteresowanie tym kierunkiem zmian w życiu osób starszych i rozwoju miast wykazują społeczności europejskie i amerykańskie. Z polskich miast, do sieci zostało przyjętych pięć: Gdynia, Poznań, Ostrów Wielkopolski, Stargard i Opole. Nie wiemy jednak czy ta liczba oznacza małe zainteresowanie polskich miast i gmin włączeniem się w budowanie społeczności przyjaznych starzeniu się, czy też jest efektem weryfikacji, którą pomyślnie udało się przejść jedynie tym pięciu miastom.